<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર, ત્રિવેન્દ્રમ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

કે. કુંહામ્બુ અને અન્ય

૨૭ નવેમ્બર, ૧૯૭૯

[આર. એસ. સરકારીયા અને ઓ. ચિન્નપ્પા રેડ્ડી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

વહીવટી કાયદો — ધારાકીય સત્તાની સોંપણી — અધિનિયમ સરકારને સહકારી મંડળીને અધિનિયમના અમલીકરણમાંથી મુક્તિ આપવાની સત્તા આપે છે — જો સોંપણી અતિશય હોય — મદ્રાસ સહકારી મંડળી અધિનિયમ ૧૯૩૨, કલમ ૬૦ — શું અમાન્ય છે.

મદ્રાસ સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૩૨ ની કલમ ૬૦ રાજ્ય સરકારને કોઈ નોંધાયેલી મંડળીને અધિનિંયમની કોઈપણ જોગવાઈઓમા થી મુક્તિ

આપવાની અથવા નિર્દિષ્ટ ફેરફારો સાથે આવી જોગવાઈ સદર મંડળીને લાગુ પડશે તેવો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે.

આ કોર્ટ સમક્ષની અપીલમાં, પ્રશ્ન એ છે કે શું અધિનિયમની કલમ ૬૦ ધારાકીય સત્તાની અસંવેધાનિક સોંપણીના આધારે અમાન્ય છે.

ઠેરવ્યું : ૧. ધારાકીય સત્તાની અતિશય સોંપણીના આધારે કલમ ૬૦ અમાન્ય નથી. [267 C]

૨. અધિનિયમની કલમ ૬૦ હેઠળ સરકારને આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ અધિનિયમની પ્રસ્તાવના અને અન્ય જોગવાઈઓમાં નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકા અનુસાર અધિનિયમની નીતિ અને ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવા માટે કરવાનો રહેશે. [267 B]

૩. સહકારી મંડળીઓની સ્થાપના અને કામગીરીને સરળ બનાવવા માટે એક કલ્યાણકારી કાયદો એવા આ અધિનિયમમાં અસંખ્ય જોગવાઈઓ શામેલ છે, જે મંડળીઓની નોંધણી, સભ્યોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ, નોંધાયેલી મંડળીઓની ફરજો, નોંધાયેલી મંડળીઓના વિશેષાધિકારો, નોંધાયેલી મંડળીઓની મિલકત અને ભંડોળ, પૂછપરછ અને નિરીક્ષણ, મંડળીઓની સમિતિઓનું સુપરસેસન, મંડળીઓનું વિસર્જન, સરચાર્જ અને જપ્તી, લવાદ વગેરે સાથે સંબંધિત છે. અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓનો

અતિશય કડક અમલ કરવાથી ક્યારેક અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવાને બદલે તેને નિષ્ફળ બનાવવાનું પરિણામ આવી શકે છે. આવી પરિસ્થિતિઓની જોગવાઈ કરવા માટે, સરકારને કલમ ૬૦ દ્વારા અધિનિયમની જોગવાઈઓની પ્રસંગોપાત કડકતા હળવી કરવાની અને અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. [266 D, G; H 277 A]

૪. (i) સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ બંધારણ દ્વારા જ લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધીન, બંધારણ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા કોઈપણ વિષયો પર કાયદો ઘડવાની સંપૂર્ણ સત્તા ધરાવે છે. કાયદો ઘડવાની સત્તા તેની સાથે સોંપણી કરવાની સત્તા પણ લાવે છે. જ્યારે અતિશય સોંપણી એ સત્તાનો ત્યાગ કરવા સમાન હોઈ શકે છે, ત્યારે અમર્યાદિત સોંપણી અનિયંત્રિત સરમુખત્યારશાહીને આમંત્રણ આપી શકે છે. તેથી એવો સિદ્ધાંત વિકસાવવામાં આવ્યો છે કે વિધાનમંડળ તેની આવશ્યક કામગીરીની સોંપણી કરી શકે નહીં. [262 H–263 A]

(ii) સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ નિષ્ણાતો કે વિશેષજ્ઞોની સંસ્થાઓ નથી. તેઓ જે લોકોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે તેમના વિચારોની અભિવ્યક્તિ અને ધીરજ તથા સંમતિની મર્યાદાઓ, જરૂરિયાતો, અપેક્ષાઓ અને આકાંક્ષાઓને શોધવાની કળામાં કુશળ છે. જ્યારે તેઓ ટેકનિકલ અને પરિસ્થિતિગત જટિલતાઓને બદલે સામાન્ય સિદ્ધાંતો, વ્યાપક ઉદ્દેશ્યો અને મૂળભૂત મુદ્દાઓ સાથે સંબંધ રાખે છે ત્યારે તેઓ શ્રેષ્ઠ રીતે કાર્ય કરે છે, જે

બાબતો વધુ સજ્ઞ પૂર્ણ–સમયની નિષ્ણાત કારોબારી સંસ્થાઓ અને વિશેષજ્ઞ જાહેર સેવકો પર છોડવી વધુ સારી છે. સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ પાસે વિગત અને સંજોગોમાં સામેલ થવા માટે ન તો સમય છે ન તો નિપુણતા. સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ આધુનિક જીવનની જટિલતા અને આધુનિક માનવીની કુશળતાથી ઉદ્ભવતી નવી, વિચિત્ર, અણધારી અને અગાઉથી ન કહી શકાય તેવી પરિસ્થિતિઓની કલ્પના કરી શકતી નથી અને તેની જોગવાઈ કરી શકતી નથી. સોંપાયેલ કાયદા માટેનું કારણ તે જ છે. [262 E–G]

(iii) વિધાનમંડળ સોંપણીને સત્તા આપતી સ્પષ્ટ જોગવાઈ અથવા કાયદાની અન્ય જોગવાઈઓ, પ્રસ્તાવના, યોજના અથવા કાયદાના વિષય વસ્તુ દ્વારા બોલીને પ્રતિનિધિને માર્ગદર્શન આપી શકે છે. જો માર્ગદર્શન હાજર હોય, ભલે તે ગમે ત્યાંથી મળી આવે, તો સોંપણી માન્ય છે. કલ્યાણકારી કાયદાના કિસ્સામાં, ખાસ કરીને એવા કાયદાઓ જે રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોને આગળ ધપાવવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે, તેના કિસ્સામાં ઉદાર પ્રમાણમાં છૂટછાટ માન્ય રાખવી જોઈએ. [263 B]

દિલ્હી લૉઝ એક્ટ ૧૯૧૨, [૧૯૫૧] એસ.સી.આર. ૭૪૭ : એમ. કે. પપૈયા એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ એક્સાઇઝ કમિશનર [૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.આર. ૬૦૭ : હરિશંકર બાગલા અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [૧૯૫૫] ૧ એસ.સી.આર., પાનું ૩૮૦ @ ૩૮૮ : ધ એડવર્ડ મિલ્સ કંપની લિમિટેડ, બિયાવર વિરુદ્ધ અજમેર રાજ્ય [૧૯ Display] ૧ એસ.સી.આર. ૭૩૫ :

પંડિત બનારસી દાસ ભનોત વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [૧૯૫૯] એસ.સી.આર. ૪૨૭ : સરદાર ઈન્દર સિંહ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, (૧૯૫૭) એસ.સી.આર. ૬૦૫ : વસંતલાલ મગનભાઈ સંજાનવાલા વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય, [૧૯૬૧] ૧ એસ.સી.આર. ૩૪૧ : જ્યોતિ પરશાદ વિરુદ્ધ દિલ્હી સંઘ શાસિત પ્રદેશના વહીવટકર્તા [૧૯૬૨] ૨ એસ.સી.આર. ૧૨૫ : મોહમ્મદ હુસૈન ગુલામ મોહમ્મદ વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય, [૧૯૬૨] ૨ એસ.સી.આર. ૬૫૯, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: દીવાની અપીલ નં. ૧૨૫૮/૧૯૬૯.

રીટ અપીલ નં. ૪૫/૧૯૬૮ માં કેરળ હાઈકોર્ટના તારીખ ૧૭-૨-૧૯૬૯ ના ચુકાદા અને હુકમનામામાંથી.

અપીલકર્તા વતી વી. એ. સૈયદ મોહમ્મદ અને કે. એમ. કે. નાયર.

સામાવાળા ગેરહાજર.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ ચિન્નપ્પા રેડ્ડી દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

સોંપાયેલા કાયદાની બારમાસી, સતાવતી સમસ્યા અને હેનરી આઠમા ક્લોઝ તરીકે ઓળખાતી જોગવાઈ કેરળ રાજ્યની આ અપીલમાં ફરીથી નિર્ણય માટે આવી છે. મદ્રાસ સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૩૨ ની કલમ ૬૦ અને તે

જોગવાઈ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી એક જાહેરખબરને કેરળ હાઈકોર્ટ દ્વારા ધારાકીય સત્તાની અસંવેધાનિક સોંપણીના આધારે રદ કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટ દ્વારા ચોક્કસ પરિણામી નિર્દેશો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. તે નિર્દેશોનો અમલ લાંબા સમયથી થઈ ચૂક્યો છે અને તેથી બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રની માંગણી કરનાર પક્ષનો હવે કોઈ રસ બચ્યો નથી. જો કે, કેરળ રાજ્ય કલમ ૬૦ ની માન્યતા જાળવી રાખવામાં રસ ધરાવે છે અને તેણે આ અપીલ દાખલ કરી છે.

વકીલો અને ન્યાયાધીશો ક્યારેય સોંપાયેલા કાયદાના પ્રશ્નમાં રસ લેવાનું બંધ કરતા નથી અને દિલ્હી લોઝ એક્ટ કેસ પછીથી આપણને પુષ્કળ સત્તાધિકારીઓનું પ્રમાણ મળ્યું છે, જે અનિવાર્યપણે મિશ્રિત નથી. અમે આ કેસમાં દિલ્હી લોઝ એક્ટ કેસમાં નક્કી કરાયેલા ચોક્કસ સિદ્ધાંતોની શોધ કરવા માંગતા નથી, કે એન. કે. પપૈયા એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ એક્સાઈઝ કમિશનર[1] અગાઉની સ્થિતિમાંથી અંતિમ પીછેહઠ કરે છે કે કેમ તે અંગે વિચાર કરવા માંગતા નથી. આ કેસના હેતુઓ માટે અમે "નીતિ" અને "માર્ગદર્શિકા" ના સિદ્ધાંતને સ્વીકારવા માટે સંતુષ્ટ છીએ અને એવા કેસોમાંથી મદદ મેળવવા માંગીએ છીએ જ્યાં લગભગ સમાન જોગવાઈઓ પર વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

એ કહેવું સામાન્ય બાબત છે કે રાજ્યની કામગીરી જાહેર શાંતિની જાળવણી, કરવેરાની ઉઘરાણી અને તેની સરહદોના સંરક્ષણ પૂરતી મર્યાદિત

---

1 [૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.આર. ૬૦૭.

રહેવાનું લાંબા સમયથી બંધ થઈ ગયું છે. હવે તેના નાગરિકોને "સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ન્યાય" સુરક્ષિત કરવો, "વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા, ધર્મ અને પૂજાની સ્વતંત્રતા" જાળવવી અને "દરજ્જા અને તકની સમાનતા" તથા "વ્યક્તિનું ગૌરવ" અને "રાષ્ટ્રની એકતા" સુનિશ્ચિત કરવી એ રાજ્યનું કાર્ય છે. આપણી પ્રસ્તાવના તે જ કહે છે અને બંધારણના મૂળભૂત અધિકારો અને રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો પરના બે મહત્વપૂર્ણ પ્રકરણોમાં આ વિગતવાર દર્શાવવામાં આવ્યું છે. આ ઉદ્દેશ્યો પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાના પરિણામે નાગરિક અને રાષ્ટ્રના જીવનના દરેક પાસાને સ્પર્શતી સઘન ધારાકીય પ્રવૃત્તિ થઈ છે. સોંપાયેલા અથવા ગૌણ કાયદાના ક્ષેત્રમાં કારોબારી પ્રવૃત્તિ સીધી રીતે વધી છે. તે હોવું જ જોઈએ અને તે તેવું જ હોવું જોઈએ જેવું હોવું જોઈએ. સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ નિષ્ણાતો કે વિશેષજ્ઞોની સંસ્થાઓ નથી. તેઓ જે લોકોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે તેમના વિચારોની અભિવ્યક્તિ અને ધીરજ તથા સંમતિની મર્યાદાઓ, જરૂરિયાતો, અપેક્ષાઓ અને આકાંક્ષાઓને શોધવાની કળામાં કુશળ છે. જ્યારે તેઓ ટેકનિકલ અને પરિસ્થિતિગત જટિલતાઓને બદલે સામાન્ય સિદ્ધાંતો, વ્યાપક ઉદ્દેશ્યો અને મૂળભૂત મુદ્દાઓ સાથે સંબંધ રાખે છે ત્યારે તેઓ શ્રેષ્ઠ રીતે કાર્ય કરે છે, જે બાબતો વધુ સઙ્ક પૂર્ણ–સમયની નિષ્ણાત કારોબારી સંસ્થાઓ અને વિશેષજ્ઞ જાહેર સેવકો પર છોડવી વધુ સારી છે. સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ પાસે વિગત અને સંજોગોમાં સામેલ થવા માટે ન તો સમય છે ન તો નિપુણતા. સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ આધુનિક જીવનની જટિલતા અને આધુનિક માનવીની કુશળતાથી ઉદ્ભવતી નવી, વિચિત્ર, અણધારી અને

અગાઉથી ન કહી શકાય તેવી પરિસ્થિતિઓની કલ્પના કરી શકતી નથી અને તેની જોગવાઈ કરી શકતી નથી. સોંપાયેલ કાયદા માટેનું કારણ તે જ છે. તે જ સોંપાયેલા કાયદાને અનિવાર્ય અને અનિવાર્ય બનાવે છે. ભારતીય સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ બંધારણ દ્વારા જ લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધીન, બંધારણ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા કોઈપણ વિષયો પર કાયદો ઘડવાની સંપૂર્ણ સત્તા ધરાવે છે. કાયદો ઘડવાની સત્તા તેની સાથે સોંપણી કરવાની સત્તા પણ લાવે છે. પરંતુ અતિશય સોંપણી એ સત્તાનો ત્યાગ કરવા સમાન હોઈ શકે છે. અમર્યાદિત સોંપણી અનિયંત્રિત સરમુખત્યારશાહીને આમંત્રણ આપી શકે છે. તેથી એવો સિદ્ધાંત વિકસાવવામાં આવ્યો છે કે વિધાનમંડળ તેની આવશ્યક ધારાકીય કામગીરીની સોંપણી કરી શકે નહીં. નીતિ અને સિદ્ધાંત નક્કી કરીને કાયદો ઘડવો જ જોઈએ અને વિગતો ભરવા અને નીતિનો અમલ કરવા માટે તે સોંપણી કરી શકે છે. વિધાનમંડળ સોંપણીને સત્તા આપતી સ્પષ્ટ જોગવાઈ અથવા કાયદાની અન્ય જોગવાઈઓ, પ્રસ્તાવના, યોજના અથવા કાયદાના વિષય વસ્તુ દ્વારા બોલીને પ્રતિનિધિને માર્ગદર્શન આપી શકે છે. જો માર્ગદર્શન હાજર હોય, ભલે તે ગમે ત્યાંથી મળી આવે, તો સોંપણી માન્ય છે. ટેક્સિંગ સ્ટેચ્યુટ્સના કિસ્સામાં ઘણી છૂટછાટ માન્ય રાખવામાં આવી છે અને તે જ સિદ્ધાંત પર કલ્યાણકારી કાયદાના કિસ્સામાં, ખાસ કરીને એવા કાયદાઓ જે રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોને આગળ ધપાવવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે, તેના કિસ્સામાં ઉદાર પ્રમાણમાં છૂટછાટ માન્ય રાખવી જોઈએ.

હરીશંકર બગલા અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય[2] માં, પ્રશ્ન એ ઉભો થયો કે શું આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૩, જે કેન્દ્ર સરકારને આવશ્યક ચીજવસ્તુઓના ઉત્પાદન, પુરવઠા અને વિતરણ અને તેમાં વેપાર અને વાણિજ્યના નિયમન અથવા પ્રતિબંધની જોગવાઈ કરતા આદેશો જાહેર કરવાની સત્તા આપે છે, તે અતિશય સોંપણીના કારણે અમાન્ય હતી કે કેમ. કોર્ટે કહ્યું કે તે નહોતી અને અવલોકન કર્યું:

> "....વિધાનમંડળ કોઈ ઉપાયના સંબંધમાં ધારાકીય નીતિ નક્કી કરવાની અને વર્તણૂકના નિયમ તરીકે તેના ઘડતરની પોતાની કામગીરીની સોંપણી કરી શકે નહીં. વિધાનમંડળે કાયદાની નીતિ અને કાનૂની સિદ્ધાંતો જાહેર કરવા જોઈએ જે કોઈપણ આપેલા કેસને નિયંત્રિત કરવા માટે છે અને કાયદાનો અમલ કરવા માટે સત્તા ધરાવતા અધિકારીઓ અથવા સંસ્થાને માર્ગદર્શન આપવા માટે એક ધોરણ પ્રદાન કરવું જોઈએ. આવશ્યક ધારાકીય કાર્યમાં ધારાકીય નીતિના નિર્ધારણ અથવા પસંદગીનો અને તે નીતિને વર્તણૂકના બંધનકર્તા નિયમમાં ઔપચારિક રીતે અમલમાં મૂકવાનો સમાવેશ થાય છે. વર્તમાન કેસમાં વિધાનમંડળે આવો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો છે અને તે સિદ્ધાંત આવશ્યક ચીજવસ્તુઓના પુરવઠાની જાળવણી અથવા વધારો અને વ્યાજબી કિંમતે ન્યાયી વિતરણ અને ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

---

2 [૧૯૫૫] ૧ એસ.સી.આર. પાનું ૩૮૦, પાના નંબર ૩૮૮ પર.

સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ છે અને કલમ ૩ હેઠળ કેન્દ્ર સરકારને તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે પૂરતું માર્ગદર્શન આપે છે ".

ધી એડવર્ડ મિલ્સ કો. લિમિટેડ, બિયાવર વિરુદ્ધ અજમેર રાજ્ય([3]) માં, આ કોર્ટે પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો કે શું લઘુત્તમ વેતન અધિનિયમની કલમ ૨૭, જે હેઠળ સરકારને શિડ્યુલના કોઈપણ ભાગમાં કોઈપણ એવી રોજગારી ઉમેરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી જેના સંબંધમાં તેનો એવો અભિપ્રાય હતો કે લઘુત્તમ વેતન નક્કી થવું જોઈએ, તે મંજૂર સોંપણીની મર્યાદા ઓળંગે છે અને તેથી અસંવેધાનિક હતી. કોર્ટે ઠેરવ્યું કે ધારાકીય નીતિ કાયદાના મુખ પર જ સ્પષ્ટ હતી જેનો ઉદ્દેશ્ય શ્રમના શોષણની તકને ટાળવા માટે લઘુત્તમ વેતનનું વૈધાનિક નિર્ધારણ કરવાનો હતો. વિધાનમંડળનો આશય કાયદાને તમામ ઉદ્યોગોમાં લાગુ કરવાનો નહોતો પરંતુ માત્ર તે ઉદ્યોગોમાં લાગુ કરવાનો હતો જ્યાં અસંગઠિત શ્રમ અથવા વેતનના અસરકારક નિયમન માટે યોગ્ય વ્યવસ્થાના અભાવને કારણે અથવા અન્ય કારણોસર ચોક્કસ ઉદ્યોગમાં મજૂરોના વેતન ખૂબ ઓછા હતા. તેથી કલમ ૨૭ ના ઘડતરમાં આવશ્યક ધારાકીય સત્તાની કોઈ સોંપણી નહોતી.

પંડિત બનારસી દાસ ભનોત વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય([4]) માં, આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે વિધાનમંડળ માટે ટેક્સેશનના કાયદાના અમલીકરણને લગતી વિગતો નક્કી કરવાનું કારોબારી પર છોડવું અસંવેધાનિક નહોતું, જેમ કે જે વ્યક્તિઓ

---

3 [૧૯૫૯] ૧ એસ.સી.આર. ૭૩૫.

4 [૧૯૫૯] એસ.સી.આર. ૪૨૭.

પર ટેક્સ લાદવાનો છે તેમની પસંદગી, વિવિધ વર્ગની વસ્તુઓના સંબંધમાં કયા દરે ટેક્સ વસૂલવાનો છે અને કઈ વસ્તુઓને ટેક્સમાંથી મુક્તિ આપી શકાય છે તેની પસંદગી વગેરે વગેરે.

સરદાર ઇન્દર સિંઘ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય([5]) માં, રાજસ્થાન (ભાડુઆતોનું સંરક્ષણ) વટહુકમની કલમ ૧૫ ની માન્યતા, જે સરકારને કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના વર્ગને અધિનિયમના અમલીકરણમાંથી મુક્તિ આપવાની સત્તા આપતી હતી, તેને બહાલ રાખવામાં આવી હતી અને અસ્વીકાર્ય સોંપણીની દલીલને એ આધારે ફગાવી દેવામાં આવી હતી કે વટહુકમની પ્રસ્તાવના વિધાનમંડળની નીતિ પૂરતી સ્પષ્ટતા સાથે દર્શાવે છે.

વસંતલાલ મગનભાઈ સંજનવાલા વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય ([6]) માં બોમ્બે ભાડૂઆત અને ખેતીવાડી જમીન અધિનિયમની કલમ ૬ (૨) ને ધારાકીય સત્તાની અતિશય સોંપણી તરીકે પડકારવામાં આવી હતી કારણ કે તે સરકારને કોઈપણ ચોક્કસ વિસ્તારમાં સ્થિત જમીનના ભાડુઆતો દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર મહત્તમ ભાડાનો નીચો દર નક્કી કરવાની અથવા યોગ્ય કેસોમાં તેને યોગ્ય લાગે તેવો દર નક્કી કરવાની સત્તા આપતી હતી. આ કોર્ટે નોંધ્યું કે અધિનિયમ નિઃશંકપણે એક કલ્યાણકારી ઉપાય હતો, જે પ્રસ્તાવના દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું હતું જેમાં જણાવાયું હતું કે અધિનિયમનો ઉદ્દેશ્ય ખેડૂતોની આર્થિક અને

---

5 [૧૯૫૭] એસ.સી.આર. ૬૦૫.

6 [૧૯૬૧] ૧ એસ.સી.આર. ૩૪૧.

સામાજિક સ્થિતિ સુધારવાનો અને ખેતી માટે જમીનનો સંપૂર્ણ અને કાર્યક્ષમ ઉપયોગ સુનિશ્ચિત કરવાનો હતો. પ્રસ્તાવના અને અધિનિયમની ભૌતિક જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે સોંપવામાં આવેલી સત્તા માન્ય મર્યાદામાં હતી.

જ્યોતિ પ્રસાદ વિરુદ્ધ દિલ્હી સંઘ શાસિત પ્રદેશના વહીવટકર્તા ([7]) માં, રાજગોપાલ અય્યંગાર, જે. એ કેટલીક ઉપયોગી ટિપ્પણીઓ કરી હતી જેને અહીં ટાંકી શકાય:

> "આ બાબતમાં અમે બે અવલોકનો કરવા ઈચ્છીએ છીએ. આધુનિક પરિસ્થિતિઓ અને ઉકેલ માટે રજૂ થતી પરિસ્થિતિઓની વિવિધતા અને જટિલતાના સંદર્ભમાં, વિધાનમંડળ માટે વિગતવાર દરેક સંભાવનાની કલ્પના કરવી અને તેમના માટે જોગવાઈઓ કરવી શક્ય નથી. તેથી વિધાનમંડળ તેના દ્વારા બનાવવામાં આવેલા સત્તાધિકારીઓ પર વ્યાપક વિવેકબુદ્ધિ છોડવા માટે મજબૂર છે, જે જો કે, અધિનિયમ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા માર્ગદર્શન દ્વારા મર્યાદિત છે. આ સોંપાયેલા કાયદાનો રેશિયો છે, અને તે એક એવી પ્રક્રિયા છે જે કાયમી ધોરણે આવી છે, અને જેને અવલોકન કરવાની મંજૂરી આપી શકાય કે તે તેના ફાયદા વિનાની નથી. તેથી જ્યાં સુધી વિધાનમંડળ કાયદાની

---

7 [૧૯૬૨] ૨ એસ.સી.આર. ૧૨૫.

કાર્યકારી જોગવાઈઓમાં ચોક્કસતા સાથે કાયદાની નીતિ અને ઉદ્દેશ્ય દર્શાવે છે, ત્યાં સુધી માત્ર એ હકીકત કે કાયદો કન્કાલ સ્વરૂપનો *(skeletal)* છે, અથવા એ હકીકત કે કાયદાના વહીવટની જવાબદારી સોંપવામાં આવેલી વ્યક્તિઓ પર વિવેકબુદ્ધિ છોડવામાં આવી છે, તે દલીલ માટે કોઈ આધાર પૂરો પાડતી નથી કે ધારાકીય સત્તાની એટલી અતિશય સોંપણી થઈ છે કે જે તેની કામગીરીના ત્યાગ સમાન છે, અથવા નિહિત વિવેકબુદ્ધિ એટલી અનિયંત્રિત અને માર્ગદર્શન વગરની છે કે જે ભેદભાવ રાખવા માટે મુક્ત પરવાનો *(carte blanche)* આપવા સમાન છે. બીજું એ છે કે જો સત્તા કે વિવેકબુદ્ધિ કાનૂની અને બંધારણીય રીતે સોંપવામાં આવી હોય, તો સંસદ કદાચ વધુ વિગતવાર જોગવાઈઓ કરી શકતી હતી તે હકીકત સ્પષ્ટપણે કાયદાને અમાન્ય ઠેરવવાનો આધાર બની શકે નહીં".

મોહમ્મદ હુસૈન ગુલામ મોહમ્મદ વિરુદ્ધ બોમ્બે રાજ્ય ([૪]) માં, પ્રશ્ન બોમ્બે એગ્રીકલ્ચરલ પ્રોડ્યુસ માર્કેટ્સ એક્ટની કલમ ૨૯ ની વૈધાનિક માન્યતા વિશે હતો. તેણે રાજ્ય સરકારને પ્રવર્તમાન સ્થાનિક પરિસ્થિતિઓ અનુસાર શિડ્યુલમાં નિર્દિષ્ટ કૃષિ પેદાશોની કોઈપણ વસ્તુ ઉમેરવાની, સુધારવાની અથવા રદ કરવાની સત્તા આપી હતી. હુમલો એ આધારે હતો કે ધારાકીય સત્તા એવી હદ સુધી સોંપવામાં આવી હતી જે માન્ય નથી. કોર્ટે નોંધ્યું કે કલમ ૨૯

---

૪ [૧૯૬૨] ૨ એસ.સી.આર. ૬૫૯.

પોતે કૃષિ પેદાશોની કઈ વસ્તુને શિડ્યુલમાં મૂકવી તે નક્કી કરવા માટે કોઈ માપદંડ પૂરો પાડતી નથી, તેમ છતાં કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ અને યોજનામાં માર્ગદર્શન સ્પષ્ટપણે લખાયેલું હોવાના આધારે તેની માન્યતા બહાલ રાખી હતી. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે દરેક કેસમાં રાજ્ય સરકારે વિચારવું પડતું હતું કે પેદાશમાં વેપારનું પ્રમાણ એવા પ્રકારનું હતું કે જે જથ્થાબંધ વેપારને જન્મ આપે જેથી તેને શિડ્યુલમાં સામેલ કરવા પાત્ર ગણી શકાય.

ચાલો હવે આપણે મદ્રાસ સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૩૨ ની કલમ ૬૦ તરફ ધ્યાન આપીએ જેની કાનૂની માન્યતા પ્રશ્નની અંદર છે અને જે નીચે મુજબ છે:

> "કલમ ૬૦: રાજ્ય સરકાર, સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા, કોઈપણ નોંધાયેલી મંડળીને આ અધિનિંયમની કોઈપણ જોગવાઈઓમા થી મુક્તિ આપી શકે છે અથવા નિર્દેશ આપી શકે છે કે આવી જોગવાઈઓ આદેશમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા ફેરફારો સાથે સદર મંડળીને લાગુ પડશે".

આ જોગવાઈ લગભગ હેનરી આઠમા ક્લોઝ જેવી છે. પરંતુ તેને કોઈ નામ આપવાનો અર્થ એ નથી કે તેને રદ કરી દેવી. કોઈ પણ દેખીતી માર્ગદર્શિકા હાજર છે કે કેમ તે જોવા માટે આપણે પ્રસ્તાવના, યોજના અને અન્ય ઉપલબ્ધ

સામગ્રીની તપાસ કરવી જોઈએ. ચોક્કસપણે સહકારી મંડળી અધિનિયમ એક કલ્યાણકારી કાયદો છે. તેની પ્રસ્તાવના જાહેર કરે છે:

> "જ્યારે ખેડૂતો અને સમાન આર્થિક જરૂરિયાતો ધરાવતી અન્ય વ્યક્તિઓમાં કરકસર, સ્વાવલંબન અને પરસ્પર સહાયને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સહકારી મંડળીઓની સ્થાપના અને કામગીરીને વધુ સરળ બનાવવી પ્રસ્તુત છે જેથી વધુ સારું જીવન, વધુ સારો વ્યવસાય અને ઉત્પાદનની વધુ સારી પદ્ધતિઓ લાવી શકાય અને તે હેતુ માટે મદ્રાસ રાજ્યમાં સહકારી મંડળીઓ સંબંધિત કાયદાને એકીકૃત અને સુધારવા માટે".

અધિનિયમની નીતિ ત્યાં હાજર છે અને માર્ગદર્શિકા પણ છે. કાયદો શા માટે? "સહકારી મંડળીઓની સ્થાપના અને કામગીરીને સરળ બનાવવા માટે". સહકારી મંડળીઓ, કયા હેતુ માટે? "કરકસર, સ્વાવલંબન અને પરસ્પર સહાયના પ્રોત્સાહન માટે". કોના વચ્ચે? "ખેડૂતો અને સમાન આર્થિક જરૂરિયાતો ધરાવતી અન્ય વ્યક્તિઓ વચ્ચે". કયા અંત માટે? "વધુ સારું જીવન, વધુ સારો વ્યવસાય અને ઉત્પાદનની વધુ સારી પદ્ધતિઓ લાવવા માટે". ઉદ્દેશ્યો સ્પષ્ટ છે; માર્ગદર્શિકા ત્યાં હાજર છે. અધિનિયમમાં અસંખ્ય જોગવાઈઓ છે જે મંડળીઓની નોંધણી, સભ્યોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ, નોંધાયેલી મંડળીઓની ફરજો, નોંધાયેલી મંડળીઓના વિશેષાધિકારો, નોંધાયેલી મંડળીઓની મિલકત અને ભંડોળ, પૂછપરછ અને

નિરીક્ષણ, મંડળીઓની સમિતિઓનું સુપરસેસન, મંડળીઓનું વિસર્જન, સરચાર્જ અને જમ્મી, લવાદ વગેરે સાથે સંબંધિત છે. અમે જોગવાઈઓની વિગતોનો સંદર્ભ આપવાનું ટાળીએ છીએ સિવાય કે એ કહેવા માટે કે તેઓ સામાન્ય રીતે પ્રસ્તાવનામાં નિર્ધારિત ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવા માટે બનાવવામાં આવ્યા છે. પરંતુ, જોગવાઈઓ અસંખ્ય હોવા છતાં, તેઓ અધિનિયમની કામગીરી અને મંડળીઓની સ્થાપના અને કામગીરી દરમિયાન ઉદ્ભવતી જટિલ પરિસ્થિતિઓની વ્યાપક માંગને પહોંચી વળવા સક્ષમ નથી. વાસ્તવમાં, અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓનો અતિશય કડક અમલ કરવાથી ક્યારેક અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવાને બદલે તેને નિષ્ફળ બનાવવાનું પરિણામ આવી શકે છે. આવી પરિસ્થિતિઓની જોગવાઈ કરવા માટે જ સરકારને કલમ ૬૦ દ્વારા અધિનિયમની જોગવાઈઓની પ્રસંગોપાત કડકતા હળવી કરવાની અને અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. કલમ ૬૦ રાજ્ય સરકારને કોઈ નોંધાયેલી મંડળીને અધિનિંયમની કોઈપણ જોગવાઈઓમા થી મુક્તિ આપવાની અથવા નિર્દિષ્ટ ફેરફારો સાથે આવી જોગવાઈ સદર મંડળીને લાગુ પડશે તેવો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે. અધિનિયમની કલમ ૬૦ હેઠળ સરકારને આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ અધિનિયમની નીતિ અને ઉદ્દેશ્યોને આગળ ધપાવવા માટે કરવાનો રહેશે, જે માર્ગદર્શિકા પ્રસ્તાવના અને અન્ય જોગવાઈઓમાંથી મેળવી શકાય છે, જે અમે અગાઉ દર્શાવી ચૂક્યા છીએ કે સ્પષ્ટ છે.

તેથી અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે ધારાકીય સત્તાની અતિશય સોંપણીના આધારે કલમ ૬૦ અમાન્ય નથી. અમે તેમ જાહેર કરીએ છીએ અને બાકીની બાબતોમાં અપીલ નકારી કાઢીએ છીએ.

અપીલ નકારી કાઢી.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.